

SUSTAV VISOKOŠKOLSKOG ODGOJA HRVATSKIH PAVLINA

ANTE SEKULIĆ

(Zagreb)

UDK 1(091)
Pregledni članak
Primljen: 24. XI. 1997.

Pristupne misli

Crkveni red pavlina utkan je u hrvatsku povijest od sredine XIII. do kraja XVIII. stoljeća; njemu su pripadali brojni hrvatski sinovi, uzorni svećenici, nekoliko biskupa, državnika, znanstvenika i pisaca. U početku stroga kontemplativna zajednica pavlini su postupno preuzimali svećeničke i dušobrižničke službe (propovijedanje, ispovijedanje, vjersko poučavanje), uključivali su se u crkveni i društveni život i prihvaćali crkvena i državna odličja i časti; prihvaćali su dostojanstvo biskupa, opata, prepozita; kraljevska namjesništva, dvorska savjetništva i sl. Za novo poslanje u životu Crkve i povjerenoga im puka pavlini su se doličnom i zahtjevnom izobrazbom pripremali za puninu svojih životnih zvanja. U stjecanju potrebnih znanja školovali su se najprije u poznatim učilištima u Rimu, Beču, Trnavi, Olomucu i drugdje, a zatim su u skladu s crkvenim uredbama otvarali svoje škole, svoja srednja i visoka učilišta. No, u svojim učilištima, u odgoju i izobrazbi budućih svećenika-pavlina starješinstva redodržava, poglavito pak Vrhovnik reda, nastojali su sačuvati temeljne značajke svoga reda: pustinjačku kontemplativnost, opsluživati dosljedno Pravila i što svrsishodnije primjenjivati odredbe svojih Ustanova (Konstitucija), ali su željeli blagotvorno i vrlo djelatno sudjelovati u svagdašnjici naroda, među kojima su živjeli i podigli svoje samostane. Pavlinski red je sa svojim školstvom među Hrvatima neumorno djelovao tri puna stoljeća (uz manje nametnute prekide) i odgojio je osim svojih svećenika i brojne svjetovnjake, koji su služili svome narodu na raznovrsnim područjima javnoga i privatnog života.

1.1. Oko početaka Pavlinskog reda na panonskom području ima različitih mišljenja među kojima prevladava ono koje se temelji na podacima da je pečuški biskup Bartul (1219–1252), rodom iz Burgundije, stigao na ugarsko područje iz benediktinskog samostana Cluny kao pratitelj druge žene kralja Andrije II. Spomenuti je biskup odlučio skupiti sve pustinjake na obroncima

Mečeka (Mecsek) i nastanio ih u samostanu sv. Jakova na Pataču, uz potok Urög (Irugh, Iregh),¹ vrlo je rado boravio među njima te im je u skladu s onodobnim crkvenim uredbama napisao Pravila u kojima je između ostalog istaknuo da svojim životom trebaju poticati i obraćenje drugih opslužujući sve što određuju kanonski propisi i upute crkvenih otaca. *Ne spominje se nikakva izobrazba*, nego su članovi zajednice upućeni na molitvu, razmišljanje, umrtve-nje i osobni ručni rad.²

O počecima pavlinske zajednice ima različitih mišljenja, kako je spome-nuto, poglavito među hrvatskim piscima koji drže da bi se začetci mogli tražiti u svezi negdašnjih augustinaca na našem narodnom području. No, u tijeku povijesnog razvitka pavlina ističe se negdašnji ostrogonski kanonik *Euzebije*, kojega isprave spominju kao prvoga vrhovnog poglavara: »Eusebius prior prov. Ordinis s. Pauli primi eremitaе, magister Porse canonicus Strigoniensis, Archidiaconus Nitriensis...«³

Euzebijeva je zadaća bila isposlovati dopuštenje za pravno ustrojstvo Reda prema odredbama Lateranskoga crkvenog sabora. U Rimu je papa Urban IV. (1261–1264) na molbu Euzebijevu odobrio utemeljenje crkvenog reda nazivajući ga *Sacer et candidus ordo sancti Pauli primi eremitaе*.⁴ Značajke novoga reda (1262) bile su: kontemplativnost i samotnički život u samostanskom ustroju. Redovnici su trebali opsluživati redovnička pravila augustinaca (zagovornik takva rješenja bio je i Toma Akvinski). Treba pripomenuti da su prije papina dopuštenja za osnutak Reda već postojale pavlinske zajednice u našim krajevima (Remete, Dubica).⁵ Uz gospodarske uvjete sigurnosti za osnutak i život pojedinoga pavlinskog samostana, nema spomena o izobrazbi redovnika. Nisu, naime, pavlini bili uključeni u pastoralni rad, nego su bili upućeni na unutarnji život i osobnu svetost. Unatoč brojnim redovnicima koji su bili izobraženi i zaređeni svećenici, pavlinima nije bilo dopušteno propovijedati niti dijeliti sakramente puku. No poznata je misao sv. Tome Akvinskog: »Sicut enim maius est illuminare, quam lucere solum, ita maius est contemplata

¹ Gy. Fejér, *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis*. Budae, (1829–1844), IV, sub anno 1215. – »Reverendus in Christo pater et dominus Bartholomaeus episcopus (...) in vertice montis possessionis Patacs (...) monasterium construi facit.« God. 1215. je netočna, jer je tada bio biskup *Calanus*, pa osnutak zajednice nije bio spomenute godine, nego kasnije (za biskupstva Bartolomeja).

² Prvo *Pravilo* biskupa Bartolomeja priopćio je A. Eggerer: *Fragmen panis corvi protoeremitici* (...). Viennae, 1663. prema rukopisnom djelu Greg. Gyöngyösi, *Vita fratrum eremitarum s. Pauli* (caput 4), Budapest, Egypt. könyvtár; preuzeo je tekst N. Bengler: *Anales ordinis s. Pauli primi eremitaе* u knjizi *Annaliū eremi-coenobiticorum ordinis fratrum* (...) s. *Pauli I. eremitaе*, II. Posonii, 1743.

³ C. Péterffy, *Concilia Ecclesiae Rom. Cath. in regno Hungariae*, I. Posonii, 1741, 88.

⁴ E. Kisbán, *A magyar Pátosrend története*, I. Budapest, 1938, 18.

⁵ A. Sekulić, *Pavlini i njihov prinos hrvatskoj književnosti*. Zagreb, 1997.

aliis tradere, quam solum contemplari«⁶ – što bi u slobodnom prijevodu značilo: bolje je prosvjetljivati (poučavati) nego osamljen svijetliti, bolje je promišljeno drugima priopćiti nego osamljen promišljati. Pavlini su ipak postupno ulazili u pastoralno crkveno djelovanje budući da su se silovito mijenjale društvene, gospodarske i političke prilike (turska osvajanja, crkvena krivovjerja, protestantizam, feudalni sukobi i nesloge i dr.). Postupno je također popuštala i unutarnja stega među redovnicima, pa je trebalo pavline *sub habitu sancti Augustini degencium*⁷ novim ustrojem i obnovom uključiti u crkveni život; od prvih Pravila trebalo je složiti nove Ustanove (*Constitutiones*) prema kojima će biti ustrojene samostanske zajednice, uređen dnevni red i ponašanje, izobrazba i službe u zajednici i Crkvi. U nastojanjima da Pavlinski red učini zdravim rasadištem dobro poučenih vjerovjesnika i zagovornika duhovne obnove papa Urban VIII. odobrio je pavlinske Ustanove, koje su objelodanjene u Rimu 1644.⁸ U njima su bile ugrađene sve povlastice i dopuštenja kojima su pape postupno kontemplativne samostance uključivale u dušobrižnički i vjerovjesnički rad: najprije su mogli ispovijedati u samostanskoj zajednici (god. 1352. papa Klement VI), dopušteno im je slaviti tihe mise i pokapati redovnike u samostanskim crkvama; osobito je značajna za život pavlina bula *Mare magnum* pape Grgura XI, iz god. 1371, već god. 1401. mogli su također pohađati visoka učilišta u Italiji, odlazili su kao ispovjednici i odgojitelji u velikaške domove. Od samostanaca koji su živjeli prema drevnom načelu *ora et labora* postali su pavlini djelatnici poslijetridentske obnove preuzimajući visoke službe u crkvenom ustroju. Promjene su ih pak u crkvenom, redovničkom i društvenom životu upućivale na stjecanje izobrazbe i prikladnu pripremu za službe koje su prihvaćali. U svojim Ustanovama u posebnim poglavljima raspravljaju o odgoju i izobrazbi budućih svećenika od novicijata⁹, profesorija¹⁰ do svećeništva; utvrdili su načela odgoja i visokoškolskih studija u svojim zajednicama.

1.2. Budući da su Ustanove temeljni zakon Reda – *Constitutiones sunt leges fundamentalis Ordinis* – u njima su odrednice o naravi i svrsi Reda te oblicima i ustrojstvu života – *determinationes de Ordinis natura et fine, formae vita et regime*. Ustanove su pomogle izradbi odredaba i uputa o

⁶ *Summa theologiae*, II, 188, 6.

⁷ Citat iz vatikanske isprave; ASV, Reg. suppl. vol. 362, fol. 280. (Firenza, 26. rujna 1439.)

⁸ *Constitutiones religionis s. Pauli primi eremita*e (...) papa Urbano VIII approbate et confirmatae, Romae, 1644.

⁹ *Novicijati* – razdoblje od oblačenja redovničke odjeće do prvih (privremenih) zavjeta; traje obično godinu dana; novaci se privikavaju na život u redovničkoj zajednici i proučavanju povijesti Reda, Ustanove i druge uredbe.

¹⁰ *Profesorij* – prvo trogodišnje razdoblje redovničkog života nakon položenih prvih (privremenih) zavjeta; ponekad ga pisci nazivaju dobom klerikata.

oblikovanju pavlinskog ozračja u zajednicama, a poglavito o izobrazbi klerika pod naslovom *Directorium Ordinis s. Pauli primi eremitaе*; djelo je izradio pavlinski vrhovnik Krizostom Kozbiałowicz¹¹ god. 1736, i nakon prihvatanja na generalnom kapitolu podnio ih je Sv. zboru za redovnike u Rimu na odobrenje. Djelo je nepoznato u hrvatskoj literaturi o pavlinima (nije protumačeno na hrvatskom), posebice se u ovom radu spominju poglavlja uređenja izobrazbe mladih redovnika – pavlina u vrijeme prosvjetiteljstva (prva polovica XVIII. stoljeća) kada je trebalo uskladiti crkvene i redovničke uredbe sa zahtjevima i zakonima prosvijećenih državnih ustanova. Čini se da su najznačajnija sljedeća načela:

- a) Svrha i cilj zavjetovane braće redovnika prema Ustanovama jest spasenje osobno i bližnjih, stoga je potrebno gorljivo se skrbiti o studiju bogoslovskih i pomoćnih im znanosti. Zavjetovani mladi pavlini moraju osobno i zbiljski biti osposobljeni i pripremljeni tako da iz sjemeništa (učilišta) iziđu sposobni raditi u vinogradu Gospodnjem. Stoga postupni odgoj i obrazovanje braće studenata treba izvoditi svrsishodno tako da se redovnički život krijepi studijem, a izobrazba pak redovničkim životom.¹²
- b) Budući da su braća klerici određeni provoditi pavlinski redovnički život (kontemplativnost) u pripravi za obavljanje svećeničke službe (apostolat), treba ih odgajati i obrazovati da se nasljedujući Krista nauče spajati svoj osobni i redovnički život sa zahtjevima budućeg svećenika. Pavlinske Ustanove iz god. 1725. stoga dijele pavlinske samostane u tri skupine (*monasteria igitur nostra in tres ordines, seu classes distinguendi esse decernimus*): samostani novaštva (*novitorium educatio*), zatim kuće profesorija (gdje se uči filozofija) i samostaniučilišta bogoslovskih znanosti.¹³ Bilo je samostanskih zajednica u kojima su se održavali i filozofski i bogoslovski tečajevi, ali novaci nisu nikada bili u zajednici s novozavjetovanim klericima.
- c) Studij se u pavlinskim učilištima treba isticati strogošću i znanstvenim postupkom i treba u slušača klerika brižno njegovati kritično poznavanje izvora, razumijevanje principa i naučiti se načinu pravilnog raz-

¹¹ Chryzostom Kozbiałowicz, poljski pavlin, obnašao je službu vrhovnika Reda najprije od 1721. do 1727, a zatim od 1733. do 1739. Zauzimaio se za dosljednu provedbu redovničkih uredaba među pavlinima. Djelo *Directorium Ordinis (...)* ponudio je na razmatranje na kapitolu u Marijanki, 20–27. svibnja 1736.

¹² Chryz. Kozbiałowicz, *Directorium (...)*, Raspored i program studija u Redu sv. Pavla (...), Uvod. (IzvorNIK je napisan latinski, čuva se u jasnogórskom arhivu; nedavno je djelo protumačeno na poljskom i objelodanjeno u *Studia Claromontana*, 16. Jasna Góra, 1996, 203–265. – Životopis autorov napisao je J. Zbudnicwek i objelodanio ga u Warszawi, 1981.

¹³ *Constitutiones religionis s. Pauli primi eremite*. Roma, 1725, s.v.

mišljanja; uporno i dosljedno treba istaći da studij treba biti u skladu s učenjem crkvenih otaca i crkvenog učiteljstva.

- d) Za postizanje odgojnih ciljeva u Redu pavlina zakonodavstvo upućuje neka svaka redodržava (provincija) ima svoje središnje učilište (*Qualibet provincia proprium centrum studiorum institutionalium habeat*) u kojemu će biti profesorski zbor prema potrebama i uredbi *Ratio studiorum*, ali i usklađen s posebnim potrebama svake provincije (*studia reguntur: secundum Rationem generalem (...), secundum Rationes particulares*).
- e) Prema Ustanovama braće klerici nakon prvih zavjeta redovito prelaze u kuću studija (studentat, *ad studentatum*) gdje ostaju redovito do svećeništva (*ad sacerdotium*) ili do svršetka redovitih studija nastavljajući svoju redovničku osobnu formaciju.

Načela, dakle, upućuju sve koji se skrbe o odgoju mladih pavlina neka ne zaborave prvotnu značajku Reda – *kontemplativnost* (molitva, razmatranje, nutarnja osobna izgradnja) kojoj je kasnije priključena – *aktivna zauzetost* u crkvenom životu (vjerovjesništvo, apostolat, dušobrižništvo).

2.1. Utvrđujući temeljna načela u izobrazbi mladih pavlina zakonodavstvo Reda je odredilo osobe koje provode raspored i red učenja u učilištima: na čelu je voditelj studija, koji je u pravilu i poglavar kuće, zatim slijede profesori i studenti. Kako bi svaki pojedinac u učilišnoj redovničkoj zajednici obavio svoje poslove i zadaću, zakonodavstvo je utvrdilo dužnosti, zahtjeve i obveze prefekta studija, profesora i predavača te slušača, klerika studenata.¹⁴ No, prije razmatranja obveza i dužnosti spomenutih članova zajednice čini se potrebnim upozoriti na to da su i drugi redovnici, poglavito franjevci imali svoj izgrađeni sustav izobrazbe klerika. Razlika je najčešće u nazivu službe, pa je tako – primjerice – franjevački voditelj klerika: *magister*: »Clerici quoque studentes tam philosophi, quam theologi semper quandum fieri poterit, maneant in suo seminario reclusi, habeant que suum patrem magistrum«. ¹⁵ Ali u franjevaca je magister više odgojitelj nego voditelj učilišta. K tomu su značajke franjevačkih zajednica različitije od pavlinskih, a u razdobljima filozofskoga i bogoslovske školovanja franjevački klerici boravili su u učilištima filozofije, teologije i moralnog bogoslovlja.¹⁶

¹⁴ Usp. Chrys. Kozbialowics; *Directorium*; Uvodni dio o redu i rasporedu izobrazbe (kratica Dir. + pogl. + gl.)

¹⁵ F. E. Hoško, *Odgoj franjevaca provincije sv. Ladislava (...)* Dobri Pastir, Sarajevo, 1976, 217.

¹⁶ *Isto djelo*, ondje.

Prior samostana u kojemu se školuju mladi pavlini u pravilu je voditelj studija, kako je već spomenuto, kojega se u zakonodavstvu naziva prefektom studija. On mora znati i biti sposoban upravljati učilištem, jer takav može odrediti metode rada i zaokupiti sposobnosti, darove i nastojanja klerika u stjecanju znanja; mora znati ravnati postupkom školovanja mladih redovnika. Ako je prior – prefekt studija opterećen poslovima samostanske zajednice te ne može bdjeti nad radom učilišta, može imati pomoćnika koji se ističe krepostima i znanjem. U takvom slučaju profesori i studenti dužni su pomoćnika prefekta slušati i pokoravati se njegovim uputama i odredbama. Ukoliko su u učilištu oba tečaja (filozofije i bogoslovlja), pomoćnik vodi jedan od njih...

Prva je zadaća prefekta studija težiti za što svrhovitijim znanjem studenata o vlastitoj duhovnoj izgradnji kao i o duhovnosti bližnjih.¹⁷

Nameće se usporedba sa zahtjevima koje franjevačko zakonodavstvo postavlja *magistru* studenata. U slobodnijim tumačenjima pisaca sažeto je zabilježeno da »magister mora pokazivati kvalitete koje uredbe označuju onim nedovoljno određenim izrazima 'zrelost' i 'prikladnost' (...) također poznavanje svećeničkog poziva i sposobnost u redovničku problematiku (...). Služba magistra studenata imala je u 17. i 18. st. oznake negativnog odgoja, jer je prvenstvena magistrova dužnost bila bdjeti nad održavanjem discipline (...). Osjetljiv zadatak odgojitelja bio je objediniti život studenata sa zahtjevima rada u školi, s obvezama samostanskog života i potrebama samostana materijalne naravi«¹⁸.

U redovničkim učilištima, dakle, njihovi voditelji (prefekt studija, magistar) imali su najprije odgojnu zadaću s kojom je vezana služba poglavara kuće (prior kod pavlina), ali je ipak neovisan u svome poslu, podložan višim poglavarima u značajnijim odlukama (ponajprije provincijalu i definitoriju).

2.3. Pavlinsko zakonodavstvo povjerilo je prefektu studija niz obaveza: mora dobro poznavati raspored predavanja i izvedbenu satnicu i neka ih ne mijenja bez dopuštenja i suglasnosti generala Reda ili provincijala, ali se mora zauzimati za dosljednu izvedbu profesora i studenata; primijeti li pak prefekt studija što može pomoći razvitku i napretku školovanja, neka to ne uvodi u nastavni proces bez znanja generala Reda ili provincijala, ali čim odluku sazna, neka je odmah primijeni.¹⁹ Prefekt studija treba s višim poglavarima raspravljati o odnošajima između profesora i studenata, poglavito je dužan uskladiti motrišta koja su suprotstavljena.

¹⁷ Dir. I, 2, 3.

¹⁸ F. E. Hoško, *nav. dj.*, 218–219.

¹⁹ Dir., I, 4, 5.

Nekoliko je članaka uredbe o visokim učilištima i prefektu studija predviđeno za jasno određene obveze prefektove oko izvedbe rasporeda školovanja, posebice oko javnih rasprava koje su se održavale tijekom školske godine, najčešće krajem ili početkom akademske godine. Prefekt-voditelj učilišta bdije nad satnicom, predavanjima, trajanju javnih rasprava, obavljanju ispita; skrbi se o osobnom učenju i zalaganju klerika, raspoređuje odmore od kojih najduži između školskih godina ne može trajati manje od mjesec dana (obvezatno u ljetnim mjesecima); k tomu je u svakom tjednu dan odmora, ukoliko se pak nađu u istom tjednu dva dana blagdana, nema posebnoga odmora za studente, kraći prekidi rada su o Božiću, za Poklade, o Uskrsu i Duhovima.²⁰

Usporede li se obveze pavlinskog prefekta studija s onima magistra klerika u franjevaca,²¹ može se zaključiti da im je zajednička dužnost bila objediniti život studenata sa zahtjevima rada u školi s obvezama redovničkog života i gospodarskim potrebama samostana. Pavlinski je prefekt imao, doduše, na izgled široke ovlasti, ali nije ništa bitno i značajno mogao učiniti bez suglasnosti viših poglavara.

2.4. Na temelju pavlinskih Ustanova iz god. 1643. izradena su pravila, upute i odredbe za profesore učilišta. Najprije, osobni redovnički život, punina znanja moraju biti odlike predavača na pavlinskim učilištima, jer moraju biti u stanovitom smislu uzori svojim slušateljima. Stoga moraju obavljati svoje redovničke službe pobožno i poticajno, u predavanjima neka im bude na umu značajniji sadržaj, misao od lijepo sročених riječi; prihvaćajući novosti u razvitku znanosti tražilo se od njih da dosljedno poučavaju u skladu s učenjem sv. Tome Akvinskog. Prije predavanja trebaju se profesor i slušači pomoliti, a preporučuje se kratka molitva *Creator ineffabilis*, koju je složio sv. Toma Akvinski.

Profesori su dužni poticati znatiželju svojih slušača, ali nikako hvaliti one koji nekorisno, pogrešno i isključivo raspravljaju. U svojim pak tumačenjima neka se koriste Sv. pismom i učenjem crkvenih otaca; svakoga dana, osim blagdana i školskog odmora, neka se održi pola sata rasprave o predavanjima i neka se upriliči ponavljanje građe; tjedno treba održati kraće rasprave (*disputatio*), svakoga mjeseca i svakoga drugoga (ako nema puno slušača) treba održati rasprave u kojima će studenti braniti *teze* pred svojim profesorima (o čemu će biti još riječi u ovom radu).²²

²⁰ Dir., I, 27-30.

²¹ F. E. Hoško, *nav. dj.*, 219, 220.

²² Dir., II, 1-10.

Posebne su upute za profesore Sv. pisma kojima je dužnost iznad svega tumačiti tekst koji je odobrila crkvena vlast (*imprimatur*); neka se drži književnoga smisla i sadržaja Sv. pisma kako bi predavač okrijepio vjeru i obdržavanje dobrih običaja. Interpretacija Sv. pisma treba biti kratka i utemeljena na tumačenjima crkvenih otaca. Naide li se na teškoće, predavač ih je dužan objasniti, upozoriti na smisao teksta, poglavito u usporedbi sa zaključcima pojedinih crkvenih sabora i sinoda. U tumačenjima sadržajnoga i alegoričnoga smisla predavač se treba držati onoga koje je već godinama prihvaćeno u Crkvi. Predavač Sv. pisma mora biti odlučan protivnik zabluda, poglavito u sučeljavanju (kontroverziji) s krivovjercima (hereticima). U razmatranju uputa za predavače Sv. pisma treba imati na umu da su se pavlini isticali u vjerovjesničkim poslovima u doba protestantizma, posebice na područjima gdje su velikaši bili skloni protestantskom učenju.²³

Profesor skolastičkoga bogoslovlja mora biti posebice zauzet oko svojih predavanja i pouke budući da mu je dužnost učvršćivati vjeru i poticati pobožnost svojih slušatelja; neka ne naučava i ne predaje ništa što nije u skladu s crkvenom tradicijom niti što slabi vjeru. Posebice neka gorljivo i ponovno tumači istinu o Bezgrešnom Začeću Marijinom u skladu sa zaključcima Tridentinskog sabora i dekretima *Siksta IV*, *Pija V*, *Pavla V*. i *Grgura XV*. Poznato je, naime, da su pavlini posebice štovali Mariju kao zaštitnicu i zagovornicu (Remete, Jasna Góra; Kamensko, Križevci; Marijanka i dr.)²⁴.

Zadaće profesora morala su izvirale iz dušobrižničkog rada pavlina-svećenika. Trebalo je raspravljati o sakramentima, o staleškom ponašanju, o Dekalogu. Bez skolastičkog načina tumačenja teško bi bilo moguće jasno i odlučno izlagati o osjetljivoj građi u kojoj je ljudska osoba u središtu, a ponašanje u međuljudskim i međuvjerničkim skupinama podvrgnuto mjerilima naravnoga. Profesori morala dužni su upriličiti rasprave (*casus*) o pojedinim moralnim pitanjima, posebice u godini studija u kojoj se tumači Dekalog.²⁵

Budući da je u rasporedu školovanja filozofija prethodila bogoslovlju, zadaće su predavača filozofskih znanosti oblikovane u 10 točaka. Prva mu je zadaća bila tijekom dvije akademske godine pripremiti klerike za studij bogoslovske znanosti i potaknuti ih na što bolju i potpuniju spoznaju Boga. Prema općem rasporedu filozofske građe u crkvenim učilištima treba i mlade pavline poučiti u logici, a zatim u ostalim filozofskim granama, no u metafizici posebice treba raspravljati o Bogu i anđelima. U predavanjima ne treba odstupati

²³ Dir., III, 1–7.

²⁴ Dir., IV, 1–5.

²⁵ Dir., V (slobodna interpretacija teksta)

od Aristotelovih umovanja, a tekstove velikoga filozofa dužan je predavač najprikladnije protumačiti, o sv. Tomi pak neka govori s poštovanjem u slijedu izlaganja njegovih zasada i učenja. Svoje slušače dužan je profesor vježbati u filozofskom načinu razmišljanja.²⁶

2.5. Posebno je poglavlje u kojemu se raspravlja o skrbi za slušače, mlade pavlinske klerike. U dvanaest točaka zabilježeno je što prefekt studija i profesori trebaju učiniti kako bi se obuka u učilištu obavljala uredno, prema utvrđenom rasporedu ali bez štete za redovnički život zajednice. Skrbnici o naobrazbi i životu klerika moraju prije svega prednjačiti šticienicima u opsluživanju redovničkih uredbi; za uredno obavljanje nastavnog postupka moraju se skrbiti za urednost predavaonica, za svjetlo (svijeće), grijanje i potrebna pisaača pomagala; potrebno je pripremiti dvoranu za rasprave uz pomagala; u klerikatu posebno je potrebno paziti na održavanje samostanske tišine, dubokog muka u vrijeme počinka.²⁷

U ulomku o »braći studentima« raspravlja se i uređenje o učenju i poučavanju klerika. U dvadeset točaka zabilježene su uredbe prema kojima su se trebali ravnati mladi pavlini. Najprije ih se potiče na gorljivi redovnički život: »neka ne traže ništa drugo, nego hvalu Božju, obogaćenje duše svoje i bližnjih te dobro Reda.«²⁸ Klerici su dužni stjecati znanje u redovničkoj skromnosti i pokori, kako bi rasli duhovno svjesni da je njihova žrtva mila Gospodinu. Neka budu svjesni da će se svidjeti Bogu savjesnim učenjem; neka svakoga dana pribivaju sv. misi, neka slušaju propovijedi, trebaju se ispovijedati i primati sv. pričest na blagdane Spasiteljeve, Bl. Djevice Marije, apostola i zaštitnika Reda. Na predavanjima su dužni biti pozorni, o mišljenjima i tvrdnjama koje nisu razumjeli dužni su pitati tumačenje; dužni su pisati predavanja, ne smiju šarati po zidovima, a kad izlaze iz predavaonice na putu u crkvu ili blagovalište trebaju polaziti i vraćati se po dvojica. Sudjelujući u raspravama neka ne podižu glas kao sredstvo uvjeravanja, neka se ne služe ružnim riječima te u svemu budu skromni.²⁹

3.1. Poznata je činjenica o hrvatskim pavlinima da su potrebnu filozofsku i bogoslovsku izobrazbu stjecali u svojim samostanskim zajednicama, najčešće u zajednicama u kojima je život bio usklađen s gospodarskim mogućnostima i zahtjevima redovničkog opsluživanja Pravila i Ustanova.³⁰ No, papa

²⁶ Dir., VI, 1–10.

²⁷ Dir., VII, 1–12.

²⁸ Dir., VII, 1.

²⁹ Dir., VIII, 1–20.

³⁰ I. Tkalčić, *O stanju više nastave u Hrvatskoj prije, a osobito za Pavlinah*. Rad JAZU (:HAZU), 93. Zagreb, 1888, 87 (dalje kratica: Tkalčić, nav. dj. + str.)

Bonifacije IX. (1389–1404) dopustio im je školovanje na talijanskim sveučilištima³¹, a kada su nakon Tridentskog sabora željeli prihvatiti obnoviteljski duh i sadržaje, polazili su studirati filozofiju i bogoslovske nauke u isusovačke zavode (kolegije) u Rimu,³² Beču,³³ zatim u Pragu i Olomucu.³⁴ Prema dostupnoj povijesnoj građi može se zaključiti da se pavlini i isusovci nisu slagali u takvoj sprezi pa su brzo počeli otvarati svoja učilišta u Częstochowi i Krakówu, a Martin *Borković* je za svoje službe vrhovnika Reda god. 1645. utemeljio pavlinsko učilište u Bečkom Novom Mjestu za hrvatske, austrijske i ugarske pavline. Nasljednik pak njegov Pavao *Ivanović* otvorio je pavlinsko sjemenište u Trnavi god. 1653. iz kojega su klerici odlazili na predavanja u tamošnje isusovačko sveučilište.³⁵ *Ivanović* je god. 1654. odlučio preseliti filozofsko učilište u Lepoglavu; učinio je to dvije godine kasnije 1656. kad je bilo dogotovljeno novo istočno samostansko krilo.³⁶ Koliko je poznato, prvi pavlin profesor lepoglavskog filozofskog učilišta bio je Jakov *Obostranec*, prije toga profesor u Bečkom Novom Mjestu. (Profesori lepoglavskoga filozofskog učilišta bili su poslije drugi pavlini: L. *Jandreković*, A. *Eggerer*, I. *Stančić*, G. *Malečić* i dr.)³⁷ Od god. 1677. u lepoglavskom samostanu bilo je filozofsko učilište s dva odjela: hrvatski je vodio Jakov *Strukić*, dok su u drugome bili ugarski mladi pavlini koje je vodio Matej *Kupinić*³⁸. U Lepoglavi je predavao filozofiju Ivan *Kéry*, kojega neki pisci drže iznimnom osobom koja je bila iznimno sposobna, produhovljena, znanstvenik u doba baroka, poglavar koji je bio posebice zauzet oko izobrazbe pavlinskih klerika.³⁹ Kada je obavljao

³¹ E. Kishán, *A magyar Pálosrend története*, I., II. Budapest, 1938, 1940. – II., 278. (dalje: E. Kishán + svez. + str.)

³² E. Kishán, *nav. dj.*, II., 279 (u Rimu su pavlini imali svoj samostan od god. 1454. Od god. 1580. spojen je collegium Hungaricum i collegium Germanicum; pavlini su u njemu imali pravo na 12 mjesta).

³³ Usp. Arhiv Sv. Zbora za širenje vjere, *Visite*, vol., fol. 99–100; vol. 23., fol. 254–255.

³⁴ Arhiv Sv. Zbora za širenje vjere, *Visite*, vol. 12., fol. 16, 24.

³⁵ Pavao *Ivanović*, bio je lepoglavski pavlin i prior, graditelj je nove samostanske zgrade (1650). Bio je general Reda, a kasnije skradinski, kninski biskup (biskupije su tada pod turskom vlašću).

³⁶ N. Benger, *Synopsis historico-chronologica monasterii Lepoglavensis (...)*, rukopis, Arhiv HAZU, sign. IV d 77, 28 v.

³⁷ Filozofiju su predavali: Ferdinand Grieskirchner (1656–16), Ladislav Jambreković (1658–1680), Ivan *Kéry* (1663–1665), Andrija Eggerer (1666–1668), Ivan Stančić (1668–1670), Adalbert Turković (1672–1674), Gašpar Malečić (1675–1677), Juraj Krznarić (1675–1676), Adam Kolečan (1676–1677) i Jakov *Strukić* (1677–1679).

³⁸ J. *Strukić* bio je predavač filozofije sve do svršetka god. 1679. E. Kishán u svojoj knjizi krivo piše njegovo obiteljsko ime Sztrucsics. Matej *Kupinić* bio je profesor filozofije i bogoslovlja, također je bio provincijal ugarske pavlinske provincije.

³⁹ E. Kishán, *nav. dj.*, II, 125–126.

službu poglavara Reda (1669–1675), osnovao je u Trnavi bogoslovno pavlinsko učilište god. 1673. za sve klerike iz Hrvatske, Austrije i Ugarske, no zbog ratnih nedaća za bečkoga oslobodilačkog rata 1683. spalili su Turci samostan i učilište u Trnavi pa je bogoslovna škola preseljena u Lepoglavu.⁴⁰ God. 1695. vraćeno je učilište u Trnavu.⁴¹ Nakon razlaza hrvatskih pavlina od ugarskih te osnutka neovisne hrvatske redodržave utemeljio je god. 1700. vrhovni poglavar Gašpar *Malešić* bogoslovno učilište za mlade pavline Hrvate u Lepoglavi.⁴² Tako tijekom XVIII. stoljeća sve do ukinuća Reda djeluju filozofsko i bogoslovno učilište u Lepoglavi kao jedinstveni sustav visokoškolske izobrazbe (*studium generale*), crkveno izjednačen s ostalim sveučilištima.

Papa *Klement X.* (1670–1676) svojom osobitom bulom od 3. travnja 1671. priznao je sveučilišni stupanj lepoglavskom učilištu, a posebnom odlukom od 23. siječnja 1674. odobrio car *Leopold I.*⁴³ Treba upozoriti na to da su odjeli lepoglavskog sveučilišta povremeno djelovali u samostanima u Čakovcu (filozofija 1732. i 1882, bogoslovija 1779), u Remetama (1739, 1762. do 1765) i Ulimje/Olimju (filozofija 1754. i 1772, bogoslovija 1779)⁴⁴.

Kraći pregled zbivanja u slijedu razvitka visokoškolske izobrazbe hrvatskih pavlina pomaže poznavanju stoljetnih nastojanja naših redovnika, koji su u skladu s potrebama Crkve i naroda željeli biti upućeni i poučeni u znanstvenim i društvenim zbivanjima i promjenama. Već je spomenuto kako su svojom izobrazbom naši pavlini napredovali u duhovnosti svoga Reda, ali su prihvaćajući dušobrižništvo htjeli znanjem i osobnim primjerom pomoći vjerničkom puku u složenim prilikama, poglavito od XV. do XVIII. stoljeća.

3.2. Temeljnica visokih škola, učilišta filozofskih i bogoslovskih znanosti, sadržana je u isusovačkoj uredbi *Ratio studiorum*. Prema spomenutoj temeljnici pouka iz filozofije trajala je tri godine: najprije se predavala logika i matematika, druge godine fizika, treće pak metafizika s teodicejom i etika. No, prema *Ratio studiorum* bila je dopuštena dvogodišnja obuka iz filozofskih grana. U pavlinskim učilištima prihvaćena je dvogodišnja filozofska obuka.⁴⁵ Odluka o dvogodišnjoj filozofskoj izobrazbi ubilježena je također u *Directorium* (...) već spomenutoga Chryzostoma Kozbialowicza.⁴⁶ Predavač filozof-

⁴⁰ N. Benger, *Synopsis* (...), 32 r.

⁴¹ *Isto djelo*, 34v i 35r.

⁴² *Ondje*.

⁴³ K. Dočkal, *Povijest pavlinskog samostana u Lepoglavi*, rkps, 195–197.

⁴⁴ A. Sekulić, *Pavlini i njihov prinos hrvatskoj književnosti*. Zagreb, 1997.

⁴⁵ E. Kisbán, *nav. dj.*, II, 287.

⁴⁶ *Dir.*, VI, 2

skih grana bio je dužan dnevice predavati građu dva sata (jedan prije podne, drugi poslije podne).⁴⁷ Aristotel, stari grčki filozof bio je uzorom i učiteljem u filozofiji u pavlinskim učilištima, a peripatetička filozofija obvezatan je sadržaj poučavanja i traži se da predavači slijede starogrčkog filozofa; no trebalo je otklanjati zasade koje nisu usklađene s vjerom.⁴⁸ Treba se, naime, odlučno suprotstaviti bilo kojem filozofu i njegovu razmišljanju koje nije u skladu s »pravom vjerom«, kako to nalaže Lateranski sabor. Za razliku od isusovačkih filozofskih škola, pavlini su isticali vjernost tomističkim razradama Aristotelove filozofije. Otuda prosudba u literaturi da je pavlinsko školsko gradivo »tomističko-peripatetička filozofija«. No, treba imati na umu da je sv. Toma Akvinski uživao posebno štovanje među pavlinima još od vremena kada je pomagao njihovim izaslanicima u Rimu u radu oko priznanja crkvenom Redu njihove zajednice. – Sve do školskih preinaka za jozefinizma pavlini su ostali dosljedni peripatetičkoj filozofiji. No, isticalo se uvijek da u čitanju »knjiga« treba biti oprezan, poglavito onih u kojima ima natruha protivnih crkvenom učenju.

Treba se, međutim, prisjetiti primjerice slučaja lepoglavskog profesora *Petra Martinovića*, koji je ponudio slušačima eklektički program filozofije, ali je god. 1760. optužen i kažnjen; no spasio ga je *A. Baltazar Krčelić*.⁴⁹

Onodobnoj nastavi filozofije pripadala je opća i posebna fizika; opća je raspravljala općenito o tijelima, o gibanju, o sastavu tijela i njegovim svojstvima; o svemirskim tijelima; posebna je pak razlagala učenje o vodi, vatri, zraku, svjetlu, elektricitetu, zemlji, magnetizmu i pojavama u atmosferi. U pitanju o gibanju zemlje *Ratio studiorum* slijedila je dosljedno Aristotela, ali već od prve polovice XVIII. st. prihvaćalo se u Hrvatskoj učenje *Tycha Brahea*, a god. 1757. dopušteno je učenje Kopernikova sustava.⁵⁰

Iz razdoblja do poznate *Ratio educationis*, iz opće jozefinističke preuredbe školstva zabilježio je Nikola Bengner⁵¹ dva pisca, predavača u lepoglavskom filozofskom učilištu, i njihova dva djela: Ivan Kéry napisao je djelo *Universa philosophia scholastica* u tri sveska,⁵² a Krizostom Križ priručnik (u rukopisu) *Philosophia peripathetica logica*. Spomenuta djela sadržajno svjedoče o usmjerenosti lepoglavske škole.⁵³

⁴⁷ Isto djelo, ondje.

⁴⁸ Isto djelo, 6–10.

⁴⁹ A. B. Krčelić, *Annuae ili historija (...)*. Zagreb, 1952, 418.

⁵⁰ Ž. Dadić, *Povijest egzaktne znanosti u Hrvata*. Zagreb, 1982, 265–267.

⁵¹ N. Bengner, *Catalogus autorum (...)*. Arhiv JAZU (:HAZU), sign. II, b, 143, str. 37.

⁵² I. Kéry, *Universa philosophia scholastica*, I–III. Požun, 1673.

⁵³ N. Bengner, *nav. dj.*, ondje.

Kada su državne vlasti u drugoj polovici XVIII. stoljeća počele utjecati na nastavu u filozofskim školama traži se od predavača prihvat razmišljanja Descartesa i Newtona;⁵⁴ pavlinska učilišta strogo su se pridržavala nastavnih temelja postavljenih u spomenutoj *Ratio educationis*. Kao školski priručnik bio je propisan onaj što ga je složio Ivan *Horvath*.

3.3. U bogoslovskim učilištima općenito raspored građe bio je prema spomenutom isusovačkom *Ratio studiorum* (potkraj XVI. st.) na četiri godišta. No, dopušteno je bilo zadovoljiti se i s tri godine nastave. Tako su ugarski pavlini imali trogodišnju bogosloviju⁵⁵, dok je u Lepoglavi nastava trajala četiri godine. Pavlinski profesori u Lepoglavi, koji su predavali dva četverogodišta, uživali su posebne, osobite počasti, kako bilježi Gašpar *Malečić*.⁵⁶ No, bili su rijetki koji su predavali dva četverogodišnja tečaja bogoslovije. Bogoslovске tečajeve vodila su obično dva profesora, koji su međusobno dijelili nastavnu građu. U svojim tumačenjima njegovali su tomizam, prihvaćajući djela Tome Akvinskoga ili spise njegovih sljedbenika.⁵⁷

U Lepoglavi se predavalo dogmatsko⁵⁸ i moralno bogoslovlje⁵⁹, ali uz to još i crkveno pravo, koje se ne traži u *Ratio studiorum*.⁶⁰ Sve do god. 1774. lepoglavsko sveučilište držalo se crkvenih propisa u školovanju svojih klerika, ali su spomenute godine prihvatile državni program bogoslovskog školovanja prema kojemu je bilo učenje pripremnih predmeta. Tako se tražilo učenje biblijske hermeneutike, pravila za tumačenje Biblije, uvod u biblijske knjige i patrologiju; središnji su bogoslovski predmeti bili: posebna dogmatika s raspravom (polemikom), kanonsko pravo i pastoralno bogoslovlje; predvidalo se učenje istočnih jezika, biblijske arheologije i geografije, povijesti dogmi i Crkve, crkvenog govorničtva, katehetike i liturgike.⁶¹ U *Directoriumu*, kako je spomenuto, posebice u dijelu u kojemu se raspravlja o redu i rasporedu studija zabilježene su upute i zahtjevi od predavača i klerika o ispunjenju utvrđenih obveza.

U sustavu visokoškolske izobrazbe sastavnim su dijelom bile rasprave ili znanstvene dispute (diskusije). One su bile vježbanje logičkog izricanja vlasti-

⁵⁴ Ž. Dadić, *nav. dj.*, 347.

⁵⁵ E. Kisbán, *nav. dj.*, 287.

⁵⁶ C. Mallechich/Malečić, *Quadrupartitum regularium*. Viennae, 1708, 308.

⁵⁷ Usp. M. Vanino, *Isusovci i hrvatski narod*, I. Zagreb, 1969, 209–211.

⁵⁸ Dir., III, 1–7; IV, 1–8.

⁵⁹ Dir., V.

⁶⁰ J. Kristolovecz, *Descriptio synoptica monasteriorum Ordinis s. Pauli (...) in Illyrio*. – rkps, Arhiv JAZU (:HAZU), IV, d, 77, str. 119v – K. Dočkal, *nav. dj.*, 199–200.

⁶¹ Vj. Klaić, *Kraljevska akademija znanosti u Zagrebu* (1776). Hrvatsko kolo, 7/1912, 1–34.

tih misli, znanstvenih izričaja i obrazloženja.⁶² Poznat je postupak: raspravu je trebalo voditi u silogističkoj formi; branitelj najprije iznosi određenu tezu, obrazlaže je dokazima, a osporavatelji zatim iznose proturazloge te nastoje tezu pobiti i opravdati drukčije misli i shvaćanja.⁶³ Prefekt studija dužan je osigurati sve uvjete za raspravu; skrbiti se za sve sudionike rasprave (profesore i goste).⁶⁴ – Sačuvane su teze iz sveukupne filozofije (1754),⁶⁵ teološke teze objavio je god. 1760. pavlin Emerik *Smolko*⁶⁶. Spominje se još niz pavlina pisaca tezarija (Venancije *Glavina*, Ksaver *Sabolić*, Franjo *Jozepović* i dr.). Rasprave (dispute) održavale su se redovito krajem akademske godine, ponekad u povodu kakvih posebnih svečanosti ili blagdana. Redovito su svečane rasprave objavljivane pod pokroviteljstvom crkvenoga ili državnog uglednika što se sačuvalo na naslovnici posvetom s podacima o branitelju i suprotstavljenicima te o voditelju rasprave, profesoru sveučilišta.

3.4. Potrebno je upozoriti na pavline koji su u izobrazbi klerika bili presudni. Radi se o profesorima visokih učilišta te o slušačima, klericima koji su se pripravljali za svećeničku službu.

- a) Spomenute su značajke profesora, koji su svojim uzornim redovničkim životom morali poticati svoje odgajanike i slušače, ali su također morali biti vrsni poznavatelji znanstvene građe koju su tumačili mladoj redovničkoj subraći. Budući da je lepoglavski samostan »glavno sijelo pavlinskoga reda i nastave«, kako spominje Ivan Krstitelj *Tkalčić*, a k tomu je bila »palaestra scientiarum«, tražilo se od predavača, profesora široko znanje, pouzdano tumačenje i učenje.⁶⁷ Kako je lepoglavsko »generalno učilište« uzdignuto na stupanj sveučilišta morali su profesori proći prihvaćeno sredstvo za ispitivanje znanja i didaktičkih sposobnosti kandidata za profesorsku službu kao i za naslov doktora filozofije i doktora bogoslovlja. Naslov profesora filozofije odnosno profesora teologije stjecao se na posebnom natječajnom ispitu na javnoj raspravi.⁶⁸ Na svakom je natječajnom ispitu određeno ispitno povjerenstvo utvrđivalo uspješnost i sposobnost svakoga natje-

⁶² Usp. F. E. Hoško, *Organizacija filozofske i teološke nastave (...)*. Kačić, 6(1974), 60–65.

⁶³ Dir., I, 20–22.

⁶⁴ Dir., I, 7–11.

⁶⁵ B. Fekčš, *Generalis notio temporum (...)* auditoribus oblata dum (...) universam philosophiam in (...) monasterio Lepoglavensi (...) anno 1754 (...) propuguarunt (...).

⁶⁶ E. Smolko, *Parochus meditans (...)* auditoribus oblatus, dum selectiora theologiae Thomisticae theoremata (...). Zagrabiac, 1760.

⁶⁷ I. Krst. Tkalčić, *nav. dj.*, 88.

⁶⁸ Usp. F. E. Hoško, *Dvije osječke visoke škole u 18. stoljeću*. Kačić, 8(1976), 185–187.

catelja. No, u povjerenstvu nisu nužno bili samo profesori istoga reda, jer je primjerice u Budimu 11. rujna 1746. na ispitima za franjevce, buduće profesore, sudjelovao i jedan profesor tamošnjeg pavlinskog učilišta.⁶⁹ Prema popisu profesora lepoglavskoga visokog učilišta ukupno ih je 74 predavalo i filozofiju i teologiju: njih 45 je uz profesorski ispit iz filozofije položilo također i ispit za profesora bogoslovlja; međutim, trojica nisu prije bogoslovlja predavali filozofiju.⁷⁰ Samo su filozofiju predavali: Augustin *Bolla* (1684/1685), Stjepan *Kéry* (1687–1689), Augustin *Kolenić* (1694/1695), Petar *Talijan* (1699–1701), Hilarion *Gusić* (1714–1716), Toma *Karabija* (1715–1717), Mijo *Lisjak* (1716–1718), Martin *Puškaš* (1722–1724), Josip *Noršić* (1733–1734), Josip *Hartleben* (1750–1752), Konstantin *Švagel* (1756–1758), Antun *Prekrit* (1763–1765), Inocent *Szommy* (1768–1770), Justus *Szentmártonyi* (1770–1772), Modest *Herlinger* (1772–1774).⁷¹

Prethodni strogi ispit za akademski stupanj *doktora* morali su polagati pavlini koji su uspješno završili redoviti studij na generalnim učilištima. Strogi se ispit polagao u obliku javne rasprave. Povlasticu promicanja na akademski stupanj doktora u Lepoglavi odobrio je svojom bulom papa Klement X. vrhovnim poglavarima Pavlinskog reda. Bilo je to u doba generala Reda Ivana Kéryja.⁷² Spomenuti se poglavar Kéry prvi koristio pravom proglasiti doktore filozofije i bogoslovlja i učinio je to god. 1673. učinivši doktorima »quinque Instituti eiusdem Patres ... doctoratus theologici laurea decorarentur.«⁷³ God. 1675. na stupanj doktora filozofije spomenuti je poglavar proglasio na temelju rasprave *Aristoteles, Magnus Orbis Philosophus* (...) svoju subraču »plures eiusdem Instituti fratres suprema Philosophiae laurea coronarent«. U svojoj raspravi o pavlinskom školstvu *F.E. Hoško* upozorio je na pogreške koje su učinili I. Krst. *Tkalčić* i Kamilo *Dočkal* da je Ladislav *Landor* bio kandidat za akademski stupanj doktora na Lepoglavskom sveučilištu.⁷⁵ Među vidljivim znacima proglašenih doktora bio je zlatni prsten koji su primili na dan svoje

⁶⁹ *Protocollum conventus Budaë*, I, ad 11. IX. 1746.

⁷⁰ Djelovali su samo kao predavači bogoslovlja. Ferdinand *Kienzel* (1687–1695), Mijo *Krištofić* (1704) i Bruno *Hadernak* (1707–1708).

⁷¹ Popis lepoglavskih profesora koji su predavali i filozofiju i teologiju između god. 1675. (Gašpar *Malečić*, Matěj *Kupinić*) do 1783. (Teofil *Genza*), usp. u zborniku *Kultura pavlina* (...) Zagreb, 1989, 308.

⁷² E. Kishán, *nav. dj.*, II, 350.

⁷³ Naslov je zabilježen u Bengcrovu *Catalogus autorum* (31), zatim u djelu E. Kishán (*nav. dj.*, II, 350), u zborniku *Kultura pavlina* (...), 308.

⁷⁴ E. Kishán, *nav. dj.*, 350 – Usp. *Panegyres et Orationes reverendissimi P. Fr. Ioannis Kéry* (...) *prioris generalis* (...). Viennae, anno 1675.

⁷⁵ F. E. Hoško, *Pavlinске srednje i visoke škole*. *Kultura pavlina* (...), 315.

promocije. Međutim, nije dopuštena nikakva dvojba da su pavlinski lepoglavski profesori razlikovali završne ispite filozofskih i bogoslovnih studija od strogih doktorskih ispita⁷⁶ unatoč tome što je javna rasprava bila oblik kojim se stjecalo priznanje završetka studija i doktorat. Prema podacima E. Kisbána u god. 1757. bilo je u Hrvatskoj redodržavi 13 doktora teologije i filozofije, u Istarskoj pak 6.⁷⁷

- b) Slušači, studenti pavlinskoga lepoglavskog učilišta i sveučilišta bili su dužni opsluživati redovničke uredbe o dnevnom redu, samostanskoj stezi, odjeći, urednosti, posebice njegujući molitveni život (časoslov, razmatranje). Isticalo se u pobudnicama da su klerici dužni s ljubavlju prihvaćati tumačenja i pouke, ali nikada na štetu kreposnoga života i redovničke opservancije.⁷⁸ Prema rasporedu predavanja dan im je bio ispunjen: prije podne i poslije podne slušali su po jedan sat izlaganje profesora, skupno su barem pola sata opetovali izloženu građu, u knjižnici su mogli pročitati potrebnu literaturu te u svojim sobicama (ćelijama) u tišini, u muku učiti.

Prema dnevnom redu ustajalo se rano, u 4 sata; slijedila je molitva (iz malog Časoslova) i polusatno razmatranje, a četvrt sata prije osam morali su klerici urediti svoje postelje, spremiti sve potrebno za školu, a na dati znak u 8 sati svi odlaziti u predavaonicu gdje su pisali, prepisivali i potihom središali svoje bilješke; nakon pola sata odlazili su u samostanski kor gdje su zajednički molili časoslovne dijelove od *Matutina* (Jutarnje) do *Vespera* (Večernje) osim u svečanijim danima kada se molilo do *None* (Devetog časa). Svi su klerici bili dužni pribivati molitvi časoslova i sv. misi nakon čega je slijedio odlazak u blagovanište. Predviđeni su bili dnevnim redom odmor (*recreatio*), šetnja, poslijepodnevno predavanje. Dan je završavao Večernjom, Povečerjem (*Vespere*, *Completorium*), polusatnim razmatranjem nakon čega je bila recitacija litanija Bl. Djevice Marije, ispit savjesti, blagoslov sv. vodom i u dubokom muku odlazak na počinak.⁷⁹ Ukratko prepričani dnevni red samostanaca, pavlinskih klerika nameće zaključak da su im dani bili ispunjeni sabranim radom, ustaljenom stegom, s rijetkim izuzecima.

Međutim, u propisima i uputama o klericima pavlinsko zakonodavstvo ističe rasprave kao oblik obuke i provjere stečenog znanja. *Ratio studiorum* tražila je tjedne rasprave subotom, zatim mjesečne, te godišnje iz cjelokupnog gradiva (na kraju školovanja). Za takve rasprave – »de universa« – profesori su

⁷⁶ N. Bengel, *Synopsis* (...), 39 r – C. Mallechich, *Quadripartitum regularium* (...), 308.

⁷⁷ E. Kisbán, *nav.dj.*, 290.

⁷⁸ Dir., VIII, 2. 2.

⁷⁹ Dir., IX, 1–14.

obično objavljivali teze tiskom; na njima su sudjelovali ckrveni uglednici (biskupi, prelati), društveni dostojanstvenici (grofovi, baruni, župani), a također i profesori drugih sveučilišta iz Ugarske i Poljske. Ponekad su rasprave upričavane izvan Lepoglave, u drugim samostanima ili velikaškim dvorovima.⁸⁰

Zanimljivo je zabilježiti da su na generalnom kapitulu u Marijanki / Maria Thallu u svibnju 1736. utvrđena pravila prema kojima pavlinski klerik može biti udaljen sa studija. U četiri točke zabilježeno je da može biti otpušten student koji je neposlušan prioru, prefektu studija ili kojemu profesoru; zatim, ako potiče svoje suučenike na neposluh, na odbijanje naredaba prefekta studija, kojega profesora ili ako je bio sudionik u pobuni; konačno, onaj koji bi noću ušao u sobu svoga redovničkog subrata ili bi učinio kakvu noćnu nepodopštinu. – Spomenute odluke generalnog kapitula svakako su zanimljive i zaslužuju tumačenje koje prelazi okvire ovoga rada, ali svjedoče da su mladi ljudi u samostanskim zajednicama imali svojih manjkavosti koje nisu bile u skladu s podnošljivošću poglavara. No, sredinom XVIII. st. mladi ljudi u samostanima nisu bili zaštićeni od općih gibanja u svijetu izvan redovničkih zajednica⁸¹

Klerici su se, dakle, smišljeno i dosljedno pripremali da ispune poslanstvo Reda (*missio Ordinis*) u Crkvi, da se pripreve za apostolski život (*vita apostolica*) u navještaju evanđelja (*evangelizatio*) i službi riječi (*ministerium verbi*).

4.1. U razmatranjima o visokim pavlinskim učilištima u Hrvatskoj, o sveučilištu u Lepoglavi pisci su rado isticali opći prinos pavlina izobrazbi i odgoju naše mladeži. Ali Josip *Bratulić* nije zaboravio spomenuti sljedeće: »Zahvaljujući upravo filozofiji i teologiji, lepoglavski je samostan skupio golemu knjižnu građu, zahvaljujući Gašparu Malečiću koji je sa svojih putovanja dopremio mnoštvo knjiga.«⁸² Spomenuti G. *Malečić* veoma je zaslužan za razlučivanje hrvatskih pavlina od ugarskih, ali je prije toga uspio – kako je spomenuto – teološko učilište iz Trnave prenijeti u Lepoglavu i učiniti ondje sjedište naših pavlina i sjedište hrvatske redodržave.⁸³

Madžarski pavlinski povjesničar Emil Kisbán spominje lepoglavska učilišta i predavače nekoliko puta u drugoj knjizi pavlinske povijesti.⁸⁴ U njegovu djelu zabilježeno je također da je predavač prije nego što je postao redoviti profesor (*scholarum magister*) morao provesti nekoliko godina kao *correpetitor*

⁸⁰ Usp. K. Dočkal, *Povijest samostana sv. Marije u Lepoglavi*, 195–196.

⁸¹ Dir., X, 1–4.

⁸² J. Bratulić, *Školska djelatnost hrvatskih pavlina*. Kaj, god. XXI. (1986), 3–4, 84.

⁸³ *Isto djelo*, ondje.

⁸⁴ E. Kisbán, *nav. dj.*, II, 281, 287, 288.

uz profesora. No za redoviti rad visokog učilišta potrebna je bila knjižnica koju je u Lepoglavi uredio spomenuti Gašpar Malečić; prema riječima I. Krst. Tkalčića, »preogromnu knjižnicu, najveću tada u našoj kraljevini, koja je obilovala, ne samo rukopisima već i tiskanim djelima« iz područja raznih znanstvenih struka i na više stranih jezika.⁸⁵ Ivan *Krištolovac*, učeni profesor lepoglavskog učilišta, odlučio je sagraditi novu zgradu knjižnice za koju je građevni materijal dao lepoglavski samostan, a hrvatsko je plemstvo dalo izdašnu potporu; spominje se primjer bosanskog biskupa Đure *Patačića* koji je darovao 500 forinti. Gradnja je trajala godinu dana, a zgrada je bila viša od crkve; na veličanstvenom pročelju bili su kipovi sv. Petra i Pavla i učitelja istine Isusa Krista⁸⁶. Unutrašnjost knjižnice krasila je ornamentika izvedena u sadri. Ali noviji istraživači ističu da je svod knjižnice ukrasio štukaturom Giuseppe *Quadrio* kojega su pavlini pozvali u Lepoglavu.⁸⁷ Nakon ukinuća Reda knjižni fond je većinom nestao, naknadno se pronalazio pojedini primjerak.

Golemi samostan (s naknadnim dogradnjama) dopuštao je mogućnost smještaja znatnijeg broja klerika i potrebnoga osoblja; vrsni profesori osposobljeni na domaćim i inozemnim učilištima (Beč, Rim), prokušani strogim ispitima te bogata i raskošno uređena knjižnica činili su uvjete studija vrlo prikladnim. Sveučilište u Lepoglavi steklo je glas poznatoga i priznatog visokog učilišta. No, povjesničarka Agneza *Szabo* u jednom svome članku bilježi: »(...) nije poznato jesu li pavlini tražili i suglasnost Hrvatskoga sabora«. Pripominje također da su prvi doktorati na pavlinskom učilištu u Lepoglavi postignuti 1673. i 1674. godine, a dijelili su se uvijek s velikom svečanosti, na kojoj su bili nazočni osim vrhovnika reda zagrebački biskup, hrvatsko plemstvo i svećenstvo.⁸⁸

Za hrvatsku kulturnu povijest značajno je spomenuti da su u XVIII. stoljeću u banskoj Hrvatskoj djelovala dva visoka učilišta: isusovačko u Zagrebu i pavlinsko u Lepoglavi, prostorno blizu, sadržajno utemeljena svojim ustrojem na *Ratio studiorum*.

4.2. Visoka pavlinska učilišta pružala su svojim slušateljima, mladim pavlinima sve što je tražila onodobna prihvaćena nastava; pavlinska visoka učilišta ispunjavajući nastavni program dostizala su europsku razinu, a studentima su osiguravale istu takvu filozofsku i teološku izobrazbu. U prosudbenim

⁸⁵ I. Krst. Tkalčić, *nav. dj.*, 93.

⁸⁶ *Isto djelo*, ondje.

⁸⁷ Đ. Cvitanović, *Arhitektura pavlinskog reda u baroknom razdoblju*. Kultura pavlina u Hrvatskoj 1244–1780, 111–125.

⁸⁸ A. Szabo, *Ivan Krstitelj Tkalčić o razvoju visokog školstvu u Lepoglavi*. Lepoglavski zbornik, 1995, 18

raspravama ističe se da su pavlinska visoka učilišta pridonijela te je »aristotelizam na našem kontinuiranije i dominantnije od bilo kojeg drugog pravca klasične filozofije prožimao našu filozofijsku misao«;⁸⁹ drugi pisci pripominju da su spomenute visoke škole bile više od jednog stoljeća stvaralačka i prijenosna mjesta peripatetičke filozofije i njom oblikovane tomističke teologije.⁹⁰ Međutim, visoka lepoglavska učilišta osim izobrazbe pavlina, budućih dušobrižnika stvaralo je u duhovnom ozračju katoličke obnove posebno kulturno-književno poticajno raspoloženje u kojemu su nastala filozofsko-književna djela, raznorodna i raznovrsna, ugrađena u našu baštinu.

4.3. Iz pavlinskih učilišta značajna su djela koja su stvorili profesori i predavači u Lepoglavi. Ta su djela prinosi ne samo kajkavskoj književnosti nego cjelovitoj našoj, hrvatskoj znanosti i književnosti.⁹¹ Obično se spominje humanist *Marko iz Dubrave* kao začetnik lepoglavske gramatičke škole i začetnik pavlinske historiografije,⁹² a *Martin Borković* kao skupljač povijesne građe i utemeljitelj filozofske pavlinske škole u Bečkom Novom Mjestu. Slijedi niz poznatih pisaca: *Andrija Eggerer*, *Ivan Kéry*, *Adam Kolečanj*, *Ivan Krištovec*, posebice *Nikola Bengler*. Književnik *Josip Bedeković* nije djelovao kao lepoglavski profesor, ali su značajni prinos hrvatskoj leksikografiji dali *Ivan Belostenec* i *Jeronim Orlović*. Asketičku su književnost njegovali *Gašpar Malečić*, *Ivan Krištovec*, *Andrija Kolenić*, *Nikola Bengler*, homiletska pak djela pisali su *I. Belostenec*, *A. Eggerer*, *A. Kolenić*, *Mijo Kristofić*, *Hilarion Gašparotti*, *Toma Stoos* i *Ignacije Martinčević*. Nekoliko je istaknutih pisaca hagiografskih djela (*I. Belostenec*, *E. Esterházy*, *I. Krištovec*), marioloških (*A. Eggerer*, *A. Kolenić*, *N. Bengler*), liturgijskih djela (*J. Bedeković*, *K. Križ*).

Nije teško zaključiti da su u lepoglavskim učilištima djelovali profesori koji su svojim zauzetim radom nadilazili školske zahtjeve i ponudene okvire prijenosa aristotelovske filozofije, tomističkog bogoslovlja i program književnosti katoličke obnove. Višestrukim i revnim radom pavlinski predavači i profesori tijekom gotovo dva stoljeća lepoglavskog sveučilišta stvorili su neotuđivi, bogati dio cjelovite hrvatske kulturne baštine.

5. U uključenosti i utemeljenosti pavlinskog školstva u hrvatskoj prosvjeti prvi put je govorio *Ivan Krstitelj Tklačić* (1840–1905) na svečanoj sjednici naše Akademije 19. prosinca 1895. pod naslovom: *O stanju više nastave u Hrvatskoj*

⁸⁹ F. Zenko, *Transformacija fizike kao filozofijske discipline u Neoacademia Zagrabienis 1699–1773*. Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine, 3 (1977), br. 5–6, 217.

⁹⁰ F. E. Hoško, *nav. dj.*, 316.

⁹¹ A. Sekulić, *Pavlina i njihov prinos hrvatskoj književnosti*. Zagreb, 1997.

⁹² E. Kisbán, *nav. dj.*, 359.

prije, a osobito za pavlinah,⁹³ a Agneza Szabo drži da »taj Tkalčićev rad valja smatrati temeljnim s obzirom na problematiku o kojoj je riječ u naslovu.«⁹⁴ Spomenuti Tkalčićev rad doista je zanimljiv u cijelosti, ali u trećem dijelu pisac istražuje prinos lepoglavskih pavlina u bogoslovlju, jezikoslovlju i pravoslovlju te povijesti. Tkalčić je istraživao dotada neobjavljene kratke životopise najistaknutijih pavlina, predstavnika znanstvenih disciplina. Priznaje pri tome Tkalčić da je koristio Bengerovo rukopisno djelo *Catalogus autorum ex religiosis ord. s. Pauli* i djela pisaca.⁹⁶

Treba u razmatranju o nezaobilaznoj uključenosti pavlinskoga visokog školstva u Hrvatskoj imati na umu djelo A. Cuvaja: *Grada za povijest školstva Kraljevine Hrvatske i Slavonije I–II*. (Zagreb, 1910).

U svojim radovima o pavlinskom lepoglavskom sveučilištu pisali su također: Kamilo Dočkal, Josip Bratulić, Alojz Jembrih, F. Emanuel Hoško i dr. U velikim povijestima hrvatske književnosti pavlinsko sveučilište spominje se i ističe (Mihovil Kombol, Slavko Ježić i dr.).

6. O sustavu visokoškolske izobrazbe u pavlinskom visokom učilištu u Lepoglavi može se govoriti na različite načine, polazišta pisaca mogu biti oprečna, ali uvijek se nameće zaključna misao da je lepoglavsko sveučilište okupljalo vrsne predavače koji su voljeli svoj poziv i bili spremni odgajati »cvijet hrvatske mladeži«. Budući da je Pavlinski red tijesno vezan s poviješću hrvatskog naroda, činilo se uputnim zabilježiti kakav je bio sustav školovanja mladih ljudi koji su se pripremali za budući poziv, prvenstveno za svećeništvo. Vrhovno je poglavarstvo Reda osnutkom i ustrojem svojih visokih učilišta željelo sačuvati duh Reda, značajke redovničkog života. Dvostruka je zadaća i dužnost bila profesora: prednjačiti u znanosti, u duhovnom životu i odgajati svoje slušače u skladu sa zahtjevima redovničkog opsluživanja i školskih obveza.

Prefekt studija skrbio je za uredan život klerika, za dnevni red, raspored predavanja i rasprava. U razdoblju poslijetridentske obnove pavlinsko zakonodavstvo uredno i postupno primjenjuje uredbe i zahtjeve crkvenog sabora u Tridentu (1545–1563).⁹⁷ U filozofskim i bogosloveskim predavanjima i tumačenjima prevladavalo je aristotelovsko-tomističko usmjerenje, ali nisu

⁹³ I. Krst. Tkalčić, *O stanju više nastave (...)*. Rad JAZU/HAZU, knj. XCIII, Zagreb, 1888.

⁹⁴ A. Szabo, *nav. dj.*, 14.

⁹⁵ I. Krst. Tkalčić, *nav. dj.*, 86.

⁹⁶ *Isto djelo*, 6.

⁹⁷ Uredbe su sljedeće: *Nullus omnino* (od 24. travnja 1593.), *Regularis disciplinae* (12. ožujka 1596) i *Sanctissimus* (20. lipnja 1599). – Spomenute uredbe objelodanjivane su u *Enchiridion de Statibus Perfectionis, documenta Ecclesiae sodalibus institudendis*, I. Romae, 1949.

bila nepoznata novija razmišljanja koja su zapljuskivala europske intelektualne skupine (racionalizam, terezijansko-jozefinističke zasade).

Lepoglavsko sveučilište, osim povlastice jednake svim europskim sveučilištima, da proglašava uspješne kandidate *doktorima*, utjecalo je i poticalo znanstveni i književni rad. Svi pavlinski pisci koje bilježe hrvatske bibliografije prošli su kroz lepoglavsko sveučilište koje je bilo jedno od središta kulturnoga i književnog života sjeverne, kontinentalne Hrvatske.

Uza sve manjkavosti kojima je opterećen svaki ovakav rad, on je ipak prinos povijesti našega visokog školstva, povijesti naših pavlina; prinos, koji može (i treba) potaći znanstvenike novim istraživanjima bogatstva pavlinske baštine.

Literatura

- Benger, Nicolaus: *Annalium eremi-coenobiticorum Ordinis Fratrum Eremitarum s. Pauli Primi eremitaе*, volumen secundum (...) quibus ab anno Christi 1663 usque ad annum 1727 ejusdem (...) ordinis progressus (...) referentur. Posonii, 1743.
- Benger, Nicolaus: *Chronotaxis monasteriorum Ordinis s. Pauli Primi eremitaе*, Manuscriptum (rukopis).
- Bratulić, Josip: *Školska djelatnost hrvatskih pavlina*. Kaj, XXI. (1988), 3–4, str. 81–87.
- Brüsztle, Josephus: *Recensio Cleri Dioecesis Quinque Ecclesiensis, I–IV, Quinqueecclesiae, 1876–1880*.
- Constitutiones religionis s. Pauli primi eremitaе* a Sanctissimo D.N. Papa Urbano VIII approbatae et confirmatae, Romae, 1644.
- Constitutiones religionis s. Pauli primi eremitaе* a Sanctissimo D.N. Papa Urbano VIII approbatae et denno reimpressae (...), Viennae, 1646.
- Constitutiones religionis s. Pauli primi eremitaе* a Sanctissimo D.N. Papa Urbano VIII approbatae anno Domini et confirmatae. Ed. 3. Romae, 1725.
- Copie bullarum et privilegiorum ordinis heremitarum sancti Pauli primi heremite* (...) summos per pontifices romanos legatosque eorumdem de sedis apostolicae plenitudine (...) aliasque personas autenticas (...) concessorum. Budapest – Egyetemi könyvtár, Cod. Lat. 115. (liber viridis).
- Cuvaj, A.: *Grada za povijest školstva Kraljevine Hrvatske i Slavonije I, II*. Zagreb, 1910.
- Eggerer, Andreas: *Fragmen panis corvo proto-eremitici seu reliquiae Annalium eremi-coenobiticorum Ordinis Fratrum Eremitarum Sancti Pauli Primi Eremitaе (...) ex antiquis manuscriptis ecclesiasticisque testimonias collectae* (...), Viennae Austria, 1663.
- Fejér, Georgius: *Jurium ac libertatum religionis et Ecclesiae Catholicae in regno Hungariae partibusque adnexis codicillus diplomaticus*. Budae, 1847.
- Fragmenta Latina codicum in Bibliotheca Universitatis Budapestinensis*. Recensuit Ladislau Mezey. Budapest, 1983. (Fragmenta codicum in bibliothecis Ungariae, I/1).

- Gyéressy, Bela: *Documenta artis Paulinorum*, I–III. Skupljena grada u Budimpešti 1975, 1976, 1978. (Objelodanjeno u Magyar tudományos akadémia művészettörténeti kutató forráskiadványai; skupio *Bela Ágoston Gyéressy*.)
- Gyöngyösi, Gregorius: *Declarationes constitutionum ordinis fratrum heremitarum sancti Pauli primi heremite* etc. super passus obscuros earumdem, partim ex actis capitulorum generalium, partim vero ex privilegiis ordinis eiusdem et iure canonico recollecte. Romae, (1520 ?).
- Hoško, Franjo Emanuel, *Odgovj franjevacu provincije sv. Ladislava*. Dobri Pastir, Sarajevo, 1976, 191–229.
- Kisbán, Emil: *A magyar pálosrend története*, I–II. Budapest, 1938–1940.
- Kozbiałowicz, Chryzostom: *Porsadek i program studiów w Zakonie św. Pawła i Pustelnika*. Studia Claromontana, 16. Jasna Góra, 1996, 249–264.
- Mallechich, Gasparus: *Quadripartitum regularium, in quo primo de privilegiis in comuni, secundo de privilegiis particularibus Ordinis s. Pauli Primi Eremitae, tertio de privilegiis ejusdem ordinis per viam communicationis cum patribus Carthusiensibus, quarto de privilegiis et juribus regularium in genere et in specie per bullas et constitutiones Romanorum Pontificum (...) tractatur*. (Opus posthumum) Neostadii, 1738.
- Mályusz, Elemér: *A szlavóniai és horvátországi középkori pálos kolostorok oklevelei az Országos levéltárban*. Levéltári közlemények 1925, 1927, 1928, 1929, 1930, 1931, 1932, 1933, 1934, 1935.
- Orosz, Franciscus: *Synopsiſ analium Ordinis sancti Pauli primi eremitaſ*. Sopronii, 1747.
- Sarbak, Gábor: *Appunti al Decalogus di Gergely Gyögyösi, priore generale dell'Ordine dei Paolini*. Humanista Lovaniensia, Roma, 1985, 228–235.
- Sekulić, Ante: *Pavlini i njihov prinos hrvatskoj književnosti*. Zagreb, 1997.
- Swidziński, Stanislaw: *Constitutio ordinis sancti Pauli primi eremitaſ iuxta textum ante annum 1643 conscriptum*. Bonn, 1970.
- Szabo, Agneza: *Ivan Krstitelj Tkalčić o razvoju visokog školstva u Lepoglavi*. Lepoglavski zbornik 1995, 13–20.
- Szombathelyi, Tamás: *Expositio regulae beati Augustini episcopi*. Budapest; Egyetemi könyvtár, Cod. Lat. 114.
- Tkalčić, Ivan Krstitelj: *O stanju više nastave u Hrvatskoj, a osobito za pavlinah*. Rad JAZU/HAZU, knj. XCIII. Zagreb, 1888, 78–104.
- Vanino, M.: *Isusovci i hrvatski narod*, I. Zagreb, 1969.
- Varia Paulina*, I. Budapest, 1994. (Zbornik radova sa znanstvenog skupa o pavlinima, Budimpešta, 1991)

SUSTAV VISOKOŠKOLSKOG ODGOJA HRVATSKIH PAVLINA

Sažetak

Od početka XVI. pa gotovo do konca XVIII. stoljeća držali su pavlini u Hrvatskoj srednje i visoke škole. Nakon ukinuća isusovačkoga reda 1777. preuzeli su isusovačke gimnazije u Varaždinu i Požegi, no mogli su ih održavati samo kraće vrijeme, jer je već 1768. car Josip II. ukinuo i pavlinski red.

No za kulturni život u Hrvatskoj pavlinsko je sveučilište u Lepoglavi bilo veoma važno i značajno.

Naime, pavlini su u duhu zahtjeva Tridentinskoga sabora organizirali i studije filozofije i teologije za svoje članove. Najprije su ih slali u isusovačke škole u inozemstvo, sve dok prior Martin Borković nije 1645. u Bečkom Novom Mjestu osnovao vlastito filozofsko učilište. Prior Pavao Ivanović preselio ga je 1654. u Lepoglavu, gdje je uskoro organiziran studij teologije (1683–1695). Ti su studiji 1700. ujedinjeni u jedinstveno učilište, *Studium generale* u rangu sveučilišta i s istovjetnim nastavnim planom. Prema dopuštenju pape Klementa X. (1671) i cara Leopolda I. (1674) generalni je prior nakon posebnih ispita mogao studentima tih škola podjeljivati doktorat iz filozofije i teologije. Te je škole, kao i njihova odjeljenja, koje su tu i tamo djelovale i u drugim samostanima, 1783. ukinuo Josip II.

Pavlini su se u podučavanju filozofije i teologije oslanjali na tomistički sustav aristotelovske filozofije. Na to upućuje ne samo od isusovaca preuzeti *Ratio studiorum* nego i sačuvani pavlinski rukopisni priručnici i tiskane teze javnih rasprava. Pavlinsko visoko školstvo ništa manje nije pridonijelo tome da aristotelizam u Hrvatskoj postane onaj smjer klasične filozofije koji je na najobuhvatniji način prožeo hrvatsku filozofsku misao.

Pavlinska su učilišta, osim toga, istodobno bila i ona mjesta na kojima su se njegovala različita područja znanosti i kulture. Pisci iz redova profesora iz Lepoglave i drugih pavlinskih škola stvorili su značajna djela na području leksikografije (Belostenec, Orlović), historiografije (Marko iz Dubrave, Borković, Eggerer, Kolečan, Krištolevac i Benger), kanonskoga prava (Malečić, Kolečan, Kienzel, Esterházy), homiletske književnosti (Belostenec, Eggerer, Kolenić, Krištofić, Gašparoti, Martinčević i Štoos), pojedinih grana filozofije (Kery i Križ), kao i teologije (Smolko, Glavina, Genar, Šošterić, Sabolić, Pavao Prekrith, Jozepović, Szentmártonyi, Sommer, Eggerer, Kolenić, Benger i drugi). Pavlinske škole nisu samo prenosile aristotelovsku filozofiju i tomističku teologiju nego su ujedno bile i mjesta različitih kulturnih djelatnosti koje su danas ugrađene u hrvatsko kulturno nasljeđe.

DAS STUDIUMSYSTEM AN PAULINER UNIVERSITÄT IN LEPOGLAVA

Zusammenfassung

Vom Anfang des XVI. bis fast ans Ende des XVIII. Jahrhunderts hielten die Pauliner in Kroatien die Mittel- und Hochschulen. Nach der Auflösung des Jesuitenordens 1777 übernahmen sie die Jesuitengymnasien in Varaždin und Požega, die sie nur für eine kurze Zeit betreuen konnten, denn schon 1786 löste Kaiser Joseph II auch den Paulinerorden auf.

Aber für das Kulturleben in Kroatien war die Pauliner Universität in Lepoglava sehr wichtig und bedeutend.

Nämlich, die Pauliner organisierten im Geiste der Forderungen des Trinetinums auch die Philosophie- und Theologiestudien für ihre Mitglieder. Zuerst schickte man sie ins Ausland in Jesuitenschulen, bis der Prior Martin Borković 1645. in Wiener Neustadt eine eigene philosophische Lehranstalt errichtete. Der Prior Pavao Ivanović übersiedelte sie 1654 nach Lepoglava, wo bald auch das Theologiestudium organisiert wurde (1683–1695). Beide Studien wurden 1700 zu einer einheitlichen Schulanstalt zusammengefaßt, zum *Studium generale* im Rang einer Universität und auch mit einem solchen Lehrplan. Nach den Erlässen von Papst Klement X (1671) und Kaiser Leopold I (1674) konnte der Generalprior nach besonderen Prüfungen den Studenten solcher Schulen den Dokortitel der Philosophie und der Theologie erteilen. Solche Schulen wie auch ihre Parallelabteilungen, die zeitweise auch in anderen Klöstern wirkten, hob 1783 Joseph II auf.

Die Pauliner hielten im Philosophie und Theologieunterricht am thomistischen System der aristotelischen Philosophie fest. Darüber zeugt nicht nur der von den Jesuiten übernommene *Ratio studiorum*, sondern auch die erhaltene pauliner handschriftlichen Handbücher und die gedruckten Thesen öffentlicher Disputationen. Das pauliner Hochschulwesen hat nicht wenig dazu beigetragen, daß sich der Aristotelismus in Kroatien zu jener Richtung der klassischen Philosophie emporzwang, die am umfangreichsten den kroatischen philosophischen Gedanken durchdrang.

Die pauliner Lehranstalten waren außerdem zugleich jene Stätten, wo verschiedene Gebiete der Wissenschaft und der Kultur gepflegt wurden. Schriftsteller aus den Reihen der Professoren aus Lepoglava und aus anderen pauliner Schulen schufen bedeutende Werke auf dem Gebiet der Lexikographie (Belostenec, Orlović), der Historiographie (Marko aus Dubrava, Borković, Eggerer, Kolečanj, Krištolovec und Benger), des kanonischen Rechts (Malečić, Kolečanj, Kienzel, Esterházy), der homiletischen Literatur (Belostenec, Eggerer, Kolenić, Krištofić, Gašparotti, Martinčević und Štoos), der einzelnen Zweige der Philosophie (Kery und Križ) sowie der Theologie (Smolko, Glavina, Genar, Sošterić, Sabolić, Pavao Prekrith, Jozepović, Szentmártonyi, Sommer, Eggerer, Kolenić, Benger und andere). Die pauliner Schulen übertrugen also nicht nur das humanistische Wissen, die aristotelische Philosophie und die thomistische Theologie, sie waren zugleich Stätten verschiedenartiger kultureller Tätigkeit, die heute in das kroatische kulturelle Erbe eingebaut ist.